

ԱՇՈՒՂ ԱՂԱՇԻ ՊԱՏՄԱԻՄԱԱՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՐԱՅԵՅԱԿԱՐԳԸ:

XX դարի սկզբին արևելահայության եռկտոր կյանքում աչքի ընկնող դեր էր խաղում Ալեքսանդրապոլի աշուղությունը: Ազգային պետականության քաղաքականության և քաղաքականության պայմաններում այդ ժողովրդական մատակարարությունը ծավալել էր ազգագրոս գիտակրթական և մշակութային այլընտրանքային գործունեություն, որի նպատակն էր պատմական զարգացման ընդացքում հայ ժողովրդի ստեղծած բանական և եռկտոր արժեքների պահպանումն ու փոխանցումը: Այդ գործում աշուղության ներդրումն առավել էր արժեքավորվում նրանով, որ հենց նա էր հանդիսանում ազգի կոնկրետ գիտակցության և եիշալության, զենաֆոնդային տեղեկատվության կրողը:

Ազգի որակական հատկանիշները փոխանցելու եեա մեկտեղ, աշուղները կոչված էին փոխանցելու հաջորդ սերունդներին նաև մտածողության այնպիսի աստիճանորար սղվող և ամենտացայ կերպեր, ինչպիսիք էին համապարփակությունն ու հանրագիտարայնությունը:

Նման դժվարին խնդիրների իթագործմանն էք ուղղված աշուղական դպրոցների գոթծունեությունը, որոնք ձևավորվել էին փոքրիշատե հանրաեայտ աշուղների շուրջ: Դարասկզբին Ալեքսանդրապոլում գործում էին մոտ 30 եռչակավոր աշուղներ, որոնց համրավր տարածված էր ոչ մյայն Անդկովկատում, այլև Թուրքիայի, Պարսկաստանի և Ռուսաստանի եայւշաա վայրերում: Պարբերարար կազմակերպվում և անցկացվում էին աշուղական մրցույրներ (մեջլիսներ), առուգատեսներ, որոնք էլ նպատում էին աշուղների տնիվերսալ գլտելիքների հանրամատչելիացմանը և տաթածմանը:

Ալեքսանդրապոլի ճանաչված աշուղներից մեկն էլ աշուղ Ադաշն էր (Իվան Գյուրջին), որը սերլում էր քաղաքի մեծահարուսա և մեծահամրավ Գյուրջիւների տոհմից: Աշուղ Ադաշի նախնիները հոաարավաճ հայեր էին, որոնք 1877-78թթ. ռուս-թուրքական պատերազմից եեսա ներգաղթել էին Գյումրիյան քաղաքից՝ նախ Վրաստանի Ծալկալի շրջան, ապա և Ալեքսանդրապոլ: Արտեղ եունաղավան հայերը քնակություն էին հաստատել «Ռուսումի յսիու» կոչված քաղամասում: Տեղացիները եունաղավան հայերին անվանում էին «ուսում» կամ «մաթի»: Ռուսները շատ արագորեն նեթգրավիցին քաղաքի թե՛ տնտեսական, թե՛ եոգևորմշակութային կյանքում, քնավ էլ շանջրպետվելով աղացիներից: Ալեքսանդրապոլում հայանի գերդատաններից էին Մերկուրովները, Գյուրջիները, Կաֆաֆովները: Ըաա էին աեղացիների եես խառնամուտությունները: Ինքը՝ Իվան Գյուրջինը ամուսնացած էր Եփու Նալչաջյանի եես:

Աշուղությունը նրա նախասիրությունն էր: Գյուրջինը առաղձագործական արեեստանոցներ և եկամտարեր տներ ուներ Ալեքսանդրապոլում և Կարսում: Հենց այդ նյութական ապահովածության շնորհիվ էլ նա ի վիճակի էր շատ ժամանակ տրամադրելու ինքնագարգացմանը: Նա մտերմիկ հարարերությունների մեջ էր տեղի թե՛ հայ և թե՛ ռուս մտավորակեության եես և ապշեցնում էր առանձնապես պատմության և իմասասիրության քնագավառներում ունեցած խորը և համապարվակ գիտելիքներով:

Նա ձևավորել էր սր ութույն պատմության իմասասիրություն, որը ժամանակի եամաարած նյութապաշաության մեջ առանձնանում էր իր նորությանը և եամարձակությանը: Բացսուիկ եիշողության տեթ այդ անձնավորությունը, որն անգիր գիտեր քաղմաթիվ դյուցագներգություններ, առասպելներ և գրույցներ, կարողացավ ըմրոնել զրանցում պտրունակվող պատմական իրողության լինելիությունը, կոաեեց դրանց աղբյուրագիտական կտրևորությունը և եենց այդ հիմքի վրա ձևավորեց իր սեփական սյատմաիմասասիրական հայեցակարգը, որն իր արժեքավորությանը քնավ էլ չի գիջում Սալենսերի կամ Թոյնրիի պատմալմասասիրությանը:

Աշուղ Ադաշի այդ հայեցակարգի մասին մենք պատկերացում ենք կազմում նրա որդու՝ Գեորգի Գյուրջինի եուշերի և վկայությունների շնորհիվ:

Ադաշի պատմաիմաստասիրությունը եենվում էր պատմության քաղաքակրթական մողելի վրա: Հիմնական աեսական և իմասասիրական եգրահանգումները քլսեցված էին «Գիղգամեշի մտսին» շուներովան դյուցագներգությունից, ինչպես նաև մեկ այլ ավանդապատմից, որը նրա մոտ վերնագրված էր որպես «Ջըեեղեղը ջրեեղեղից առաջ»:

Նա վստահ էր, որ եենց այդ դյուցագներգություններում է պահպանված սյատմության ամենաերկարատև՝ նախադրային ժամանակաշրջանի մասին օրյեկսիվ տեղեկատվություն,

որն էլ հնարավորություն ընձեռեց հանգել այն մտքին, որ բոլոր պատմական քաղաքակրթություններն առաջացել են մի նախապատմական, մայր (ծնող) քաղաքակրթությունից: Պատմությունն ըստ Արսաշի ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ գավառ-քաղաքակրթությանների օրգանական հաջորդման գործընթաց:

Այդ մայր քաղաքակրթությանը նա անվանում է Քանին և աշխարհագրորեն տեսլակայում է այն ներկայիս Հունաստանի տարածքում: Միլոնավոր ասորիներ գոյատևած և բարձրարժեք բանական և հոգևոր մակարդակի եասած Քանին քաղաքակրթությունը գոհ զնաց համաշխարհային ջրհեղեղին, որը անդի ունեցավ Ասավածաշնչի ջրհեղեղից 70 սերունդ (մոտ 2800 ասորի) առաջ:

Այդ ջրհեղեղից, սակայն, իրկվեցին որոշ մարդիկ (սրանց Ադաշն անվանում է իմաստուններ), որոնք եկան և եասասավեցին Հայկական լեռնաշխարհում: Այստեղ հիմնելով իրենց կրոնական միարանությունը: Աես հենց այդ միարանությունն էլ, որը կոչվում էր «Սարմունքյան եղբայրություն», կորոդացավ իտխանցել մայր քաղաքակրթության գիտելիքահասավաալիքային համակարգը մարդկության նոր սերունդներին՝ ասպետվելով մարդկության հոգևոր զարգացման անխզելիությունը:

Ժամանակագրորեն առաջին պատմական քաղաքակրթաքյանը շումերականն է:

Չարմանալին այն է, որ աշուղ Ադաշը գալիս է նման եզրակացության այն ժամանակ, երբ պաշտոնական պատմագիտությունը դեռևս անանդյակ էր այդ քաղաքակրթության մտին: 1915թ. միայն Հ. Վինկլերի շնորհիվ գիտական աշխարհն առաջին անգամ իմացավ շումերների մասին:

Ավելին, նա համոզված է, որ շումերական քաղաքակրթությունն ավելի եին է, քան բարեբանականը: Վերջինս անպայմանորեն ժառանգորդն է շումերականի: Արպես իր եզրահանգման փաստաղկ, Ադաշը մեջբերումներ է կատարում շումերների դյուցազներգությունից: «Ասք Գիլգամեշի մասին» երկը, որից պատահկնկնողը հայտնի էին հայերին դեռևս նախաքրիստոնական ժամանակներում (օրինակ՝ Գիլգամեշ-Sarg-Անգեղ, Խումրարա-Խուրարուկ և Էնկիդու-Հեռնոյու գուգահեռները), եիմք էին եանդիսանում Ադաշի եամար սեփական Եսխաթուդհայի (վերջաքանության) ձևավորման եամար:

Ըստ նրա, դյուցազներգության XII գլխում ամիտի կերպով շարադրված է մարդկային պատմության վերջի իմաստասիրությանը: Այն գտնվում է պատմությունից դուրս: Ալսինքն, պատմությունն ավարավելու է ոչ թե երկրի վրա, այլ նրանից դուրս ինչ-որ անդ:

Ադաշը անդրադառնում է նաև պատմության թելեոլոգիային (նպասակարանությանը): Պատմության նպաստուկը նույնպես վերերկրային է և ասպապատմական: Դրու իմացությունն է միայն արված մաթդուն (Գիլգամեշի գրույցը Ուրնաիիշուիմի եես), իսկ իրագործումը վեր է մարդու ենտթավորություններից:

Աշուղ Ադաշի պատմաիմաստասիրական եայեցակարգը կաթնա է ավելի խորը և եամակարգված ուսումնասիրման: Այն կարևոր ձեռքբերում է XX դարի պատմագիտության և պատմաիմաստասիրության մեջ:

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ АШУГА АДАША

Резюме

А.Никогосян

Историко-философическая концепция ашуга Адаша (Иван Гюрджиев) основана на идее о доисторической материнской цивилизации Хания. Все известные цивилизации Древнего мира берут начало из нее.

В дальнейшем эта цивилизация была уничтожена в результате всемирного потопа, но некоторым его представителям удалось спастись, и они, пербравшись в Великую Армению, основали Орден Имастунов или Сармунгских братьев. Благодаря этому ордену нынешнее человечество приобрело всеобщую систему знаний и верований.